

بسمه تعالی

شاخص بهای کالاهای صادراتی در ایران

اهداف بررسی:

شاخص بهای کالاهای صادراتی (XPI)^۱ در ایران یکی از انواع شاخص‌های قیمت است که تغییرات سطح عمومی قیمت کالاهای صادراتی غیرنفتی را بر اساس قیمت (FOB)^۲ نشان می‌دهد. با توجه به این که در تهیه این شاخص، قیمت ارزی کالاهای صادر شده به قیمت ریالی تبدیل می‌شود، تغییرات این شاخص نمایانگر تغییرات قیمت کالاهای صادر شده در بازارهای جهانی و نوسانات نرخ ارز می‌باشد.

هدف بررسی و محاسبه شاخص بهای کالاهای صادراتی، نمایش نوسان و تغییرات قیمت کالاهای صادر شده غیرنفتی توسط صادرکنندگان کشور می‌باشد.

این شاخص همراه با دیگر شاخص‌های قیمت در طراحی و هدایت سیاست‌های پولی و مالی استفاده می‌گردد. همچنین جهت شناخت وضعیت اقتصادی در رابطه با بازارهای تجارت بین‌المللی مورد استفاده محققان اقتصادی قرار می‌گیرد. از دیگر کاربردهای شاخص مزبور، می‌توان به استفاده در محاسبات ملی و مبادلات بازرگانی و جهت آگاهی از عملکرد صادرکنندگان و بررسی وضعیت صادرات غیرنفتی اشاره نمود.

سابقه بررسی:

شاخص بهای کالاهای صادراتی در ایران از سال ۱۳۳۸ به‌عنوان یکی از سه گروه اختصاصی شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران، در اداره آمار اقتصادی بانک مرکزی تهیه می‌گردید. در تجدید نظر سال ۱۳۶۹ در گروه کالاهای صادراتی مشمول شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها در ایران، تعداد ۲۰ قلم کالا انتخاب گردید که به‌طور عمده شامل فرش دستباف و تعدادی از محصولات کشاورزی سنتی ایران نظیر زعفران و پسته بود. با توجه به افزایش میزان صادرات کالاهای غیرنفتی، ضرورت تهیه شاخص بهای کالاهای صادراتی به‌عنوان یک شاخص مستقل، از سال ۱۳۷۶ مورد تأیید مسئولان بانک مرکزی قرار گرفت. به لحاظ ماهیت این شاخص که بر مبنای بازار صادرات کالا شکل می‌گیرد، مشاهده می‌شود که مؤلفه‌های اقتصادی و سیاسی نظیر تقاضا و کشش بازار جهانی، امکانات داخلی، تبلیغات، ویژگی‌های اقتصادی بازارهای جهانی و قوانین، مقررات و سیاست‌های داخلی و بین‌المللی که در بازرگانی خارجی مؤثر است، بر این شاخص نیز اثر می‌گذارد. بنابراین پس از چندی در سبد کالاهای صادراتی تغییراتی رخ می‌دهد که می‌تواند در نوع یا ضریب اهمیت کالا یا در هر دو مورد اتفاق بیفتد. بر این اساس تجدید نظر در شاخص بهای کالاهای صادراتی ضرورت می‌یابد. به منظور به‌روزرسانی اقلام و ضرایب از اطلاعات سالنامه آمار بازرگانی خارجی ایران که توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران

^۱ Export Price Index

^۲ Free On Board

منتشر می‌گردد، استفاده می‌شود و انتخاب اقلام صادراتی بر اساس آخرین نسخه کتاب مقررات صادرات و واردات که موجب تغییراتی در برخی از کدهای تعرفه می‌شود صورت می‌گیرد. نخستین تجدید نظر شاخص بهای کالاهای صادراتی در سال ۱۳۸۳ انجام پذیرفت. این شاخص مجدد در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۴۰۰ مورد تجدید نظر قرار گرفت.

دوره بررسی:

دوره بررسی شاخص بهای کالاهای صادراتی به صورت ماهانه و سالانه بوده است و گزارش‌های ماهانه به زبان‌های فارسی و انگلیسی و گزارش سالانه به زبان فارسی منتشر می‌گردد.

جامعه آماری:

کلیه واحدها و شرکت‌های صادرکننده کالاهای غیرنفتی در کل کشور جامعه آماری این بررسی را تشکیل می‌دهد.

اقلام نماینده مشمول شاخص:

در جریان انتخاب اقلام جهت محاسبه شاخص بهای کالاهای صادراتی در ایران، ضمن توجه به ارزش صادرات در سال پایه عواملی نظیر استمرار صدور، امکان قیمت‌گیری و پیش‌بینی روند صادراتی کالا در آینده مدنظر قرار می‌گیرد. بر این اساس با استفاده از اطلاعات سالنامه آمار بازرگانی خارجی ایران از کل ۲۱ گروه اصلی (قسمت) و ۹۸ گروه فرعی (فصل)، تعداد ۱۶ گروه اصلی و ۴۸ گروه فرعی انتخاب گردید که حدود ۹۹/۱ درصد از کل ارزش صادرات کالاهای غیرنفتی در سال ۱۴۰۰ را پوشش می‌دهد. تعداد اقلام مشمول شاخص بهای کالاهای صادراتی از ۱۸۳ قلم در سال پایه ۱۳۹۵ به ۱۵۱ قلم در سال پایه ۱۴۰۰ تغییر یافت.

طبقه‌بندی و ضرایب اهمیت کالاها:

سیستم هماهنگ‌شده توصیف و کدگذاری کالا (HS)^۳ که در بخش‌های مختلف بازرگانی، گمرک، حمل و نقل، آمار و اقتصاد مورد استفاده قرار می‌گیرد، نوعی از طبقه‌بندی بر مبنای گروه یا دسته‌ای از کالاها که دارای خصوصیات یا مشخصات مشابه با نظم و ترتیب معین باشند، محسوب می‌شود. با توجه به اینکه ایران عضو سازمان گمرک جهانی (WCO)^۴ می‌باشد، سیستم طبقه‌بندی مورد استفاده در گمرک ایران نیز بر مبنای (HS) قرار گرفته است.

^۳ Harmonized Commodity Description and Coding System

^۴ World Customs Organization

بر اساس طبقه‌بندی مذکور، ۱۵۱ قلم کالای مشمول شاخص به ۱۶ گروه اصلی و یک گروه اختصاصی تقسیم شده که ضرایب اهمیت آن‌ها بر اساس سال پایه ۱۴۰۰ به شرح ذیل می‌باشد:

نام گروه	ضریب اهمیت (۱۰۰=۱۴۰۰)
گروه اصلی:	
۱- محصولات حیوانی	۱/۹۱۰
۲- محصولات نباتی	۹/۵۸۵
۳- چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا نباتی	۰/۰۹۷
۴- محصولات صنایع غذایی، نوشابه‌ها و توتون	۲/۷۰۶
۵- محصولات معدنی	۹/۸۱۷
۶- محصولات صنایع شیمیایی یا صنایع وابسته به آن	۱۸/۷۴۵
۷- مواد پلاستیکی، کائوچو و مصنوعات آن‌ها	۱۷/۳۶۸
۸- پوست، چرم و محصولات چرمی	۰/۱۹۷
۹- چوب، اشیای چوبی و زغال چوب	۰/۲۹۴
۱۰- خمیر چوب، کاغذ، مقوا و مصنوعات آن‌ها	۰/۳۶۹
۱۱- مواد نسجی و مصنوعات از این مواد	۱/۸۷۴
۱۲- انواع کفش	۰/۲۵۳
۱۳- مصنوعات از سنگ، شیشه، سرامیک و سایر	۱/۹۸۹
۱۴- فلزات معمولی و مصنوعات آن‌ها	۳۱/۷۳۳
۱۵- ماشین‌آلات مکانیکی و ادوات برقی	۲/۶۸۶
۱۶- وسایل نقلیه زمینی و تجهیزات ترابری	۰/۳۷۷
گروه اختصاصی:	
محصولات پتروشیمی	۳۲/۳۵۳

هر یک از گروه‌های اصلی به گروه‌های فرعی (فصل) تقسیم می‌شود که هر یک از این فصل‌ها به تنهایی شامل چندین کالا با خصوصیات مشابه بر اساس طبقه بندی HS می‌باشد. به طور مثال، گروه محصولات معدنی شامل فصل‌های (زیر گروه‌های) ذیل است:

زیر گروه‌های محصولات معدنی	ضریب اهمیت (۱۰۰=۱۴۰۰)
۱- مواد معدنی	۱/۸۱۴
۲- سنگ فلزات	۱/۵۰۳
۳- سوخت‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آن‌ها	۶/۵۰۰

روش جمع‌آوری اطلاعات:

منابع اطلاع در این طرح، صادرکنندگان کالا می‌باشند. تعداد منابع اطلاعی که در تهران و سایر شهرها مورد مراجعه متصدیان جمع‌آوری آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران قرار می‌گیرد حدود ۶۱۷ منبع اطلاع و تعداد مظنه‌ها حدود ۱۶۰۰ مظنه می‌باشد. قیمت‌ها و مشخصات کالاهای صادراتی با مراجعه مستقیم متصدیان جمع‌آوری آمارهای اقتصادی یا توسط نمابر از منابع اطلاع اخذ و در فایل‌های مربوط وارد می‌شود. اطلاعات نهایی پس از ملاحظه، بازبینی و رفع اشکالات احتمالی توسط افراد کارآزموده، در تهیه شاخص مورد استفاده قرار می‌گیرد. در قیمت‌گیری از منابع صادراتی، مشخصات کالا، قیمت ارزی واحد، نوع ارز، کد تعرفه گمرکی، واحد کالا و شیوه حمل کالا مورد توجه قرار می‌گیرد.

روش محاسبه شاخص:

با توجه به اینکه محاسبه شاخص بهای کالاهای صادراتی، ریالی می‌باشد در محاسبات مربوط به تهیه این شاخص، بر اساس متوسط نرخ ماهانه ارزهای صادراتی، معادل ریالی آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. نسبت متوسط قیمت مظنه‌های جمع‌آوری شده از هر قلم کالای مشمول شاخص در هر ماه به متوسط قیمت مظنه‌های همان قلم کالا در ماه قبل، تغییر قیمت ماهانه (رلاتیو)^۵ آن قلم را بدست می‌دهد. سپس با استفاده از فرمول لاسپیرز^۶، شاخص بهای کالاهای صادراتی محاسبه می‌گردد. بدین منظور از فرمول لاسپیرز که فرم اصلی آن به صورت زیر می‌باشد استفاده می‌گردد:

$$I_n = \frac{\sum P_n Q_0}{\sum P_0 Q_0} \times 100$$

در این فرمول I_n عدد شاخص در سال جاری، P_n و P_0 به ترتیب معرف قیمت‌ها در سال جاری و سال پایه و Q_0 مقدار صادرات در سال پایه می‌باشد. به منظور ساده نمودن محاسبات، در عمل از فرمول تغییر شکل یافته لاسپیرز یعنی:

$$I_n = \frac{\sum_{i=1}^k P_0^{(i)} Q_0^{(i)} \left[\frac{P_n^{(i)}}{P_0^{(i)}} \right]}{\sum_{i=1}^k P_0^{(i)} Q_0^{(i)}} \times 100$$

و یا فرمول زیر استفاده می‌شود که از نظر ریاضی با فرمول قبل فرقی ندارد:

$$I_n = \frac{\sum_{i=1}^k P_0^{(i)} Q_0^{(i)} \left[\frac{P_{n-1}^{(i)}}{P_0^{(i)}} \right] \left[\frac{P_n^{(i)}}{P_{n-1}^{(i)}} \right]}{\sum_{i=1}^k P_0^{(i)} Q_0^{(i)}} \times 100$$

^۵ Relative

^۶ Laspyres اقتصاددان آلمانی

تغییرات شاخص بهای کالاهای صادراتی طی سال‌های مختلف:

شاخص بهای کالاهای صادراتی در سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۴۰۳ دارای تغییرات متفاوتی بوده که در جدول صفحه بعد درج شده است.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

شاخص کل بهای کالاهای صادراتی در ایران

اعداد سالانه شاخص و درصد تغییر آن در سالهای ۱۴۰۳-۱۳۷۶

(۱۴۰۰=۱۰۰)

سال	عدد شاخص	درصد تغییر سالانه*
۱۳۷۶	۰/۶	—
۱۳۷۷	۰/۸	۲۲/۲
۱۳۷۸	۱/۲	۵۹/۸
۱۳۷۹	۱/۴	۱۷/۷
۱۳۸۰	۱/۵	۱/۳
۱۳۸۱	۱/۵	۵/۷
۱۳۸۲	۱/۷	۱۱/۷
۱۳۸۳	۲/۲	۲۸/۴
۱۳۸۴	۲/۵	۱۳/۰
۱۳۸۵	۲/۹	۱۶/۷
۱۳۸۶	۳/۶	۲۳/۳
۱۳۸۷	۴/۴	۲۲/۱
۱۳۸۸	۴/۱	-۶/۸
۱۳۸۹	۴/۵	۱۱/۰
۱۳۹۰	۵/۲	۱۴/۲
۱۳۹۱	۱۱/۶	۱۲۴/۱
۱۳۹۲	۱۴/۱	۲۱/۸
۱۳۹۳	۱۴/۱	-۰/۵
۱۳۹۴	۱۱/۸	-۱۶/۰
۱۳۹۵	۱۱/۵	-۲/۷
۱۳۹۶	۱۳/۶	۱۸/۳
۱۳۹۷	۳۲/۴	۱۳۷/۹
۱۳۹۸	۳۷/۶	۱۶/۳
۱۳۹۹	۶۱/۱	۶۲/۴
۱۴۰۰	۱۰۰/۰	۶۳/۶
۱۴۰۱	۱۳۳/۰	۳۳/۰
۱۴۰۲	۱۶۹/۹	۲۷/۷
۱۴۰۳	۲۲۷/۷	۳۴/۰

*درصد تغییر بر مبنای اعداد کامل محاسبه شده است.